

повітря, блиск ранішніх сонячних променів, що ллються на тиху водну гладінь. Це і притаманно київським художникам 80-х років, твори яких експонувались в Національному художньому музеї України, як зразок школи сучасного пейзажного живопису. Слід відзначити, що значна частина творів відноситься як до реального так і до абстрактного виду живопису.

Всі твори опубліковані в каталогах, про творчі доробки художників 80-х–90-х зняті документальні фільми. Ще Українські художники багато працюють у жанрі портрету. Митці розкривають нам інші грані свого таланту. Арт-проект «Українці в світі» — це серії портретів української еліти — діячів культури, мистецтва, вчених, духовенства та лікарів. Під час роботи над кожною з цих картин головним завданням митця є розкриття характеру і настрою моделі. Відчути внутрішню суть людини, заглянувши глибоко в очі.

На початку 90-х українське мистецтво переживає справжній прорив у бік абстрактно-декоративної творчості, нарешті в Києві здійснюється велика кількість офіційних виставок українських модерно мислячих художників.

Розмаїття нових вражень спонукає митців до переосмислення власної художньої мови, активно штовхає до експериментаторства.

Знайомство з полотнами Українських художників 80-х, 90-х, переконливо доводить, що вони є різнопланово обдарованими митцями, які здатні шукати нові орієнтири та створювати картини, що вражають цільним та глибоко синтетичним втіленням первісного задуму. Унівесальність їх обдарованості відчувається у кожному творі, і вже з першого погляду стає зрозумілим, що живописне обдарування такого рівня безпечно потребує глядацької уваги та всебічного дослідження.

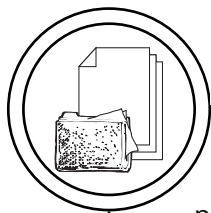
О. В. Одайник, Заслужений художник України, доцент, ВПІ НТУУ «КПІ»

РИСУЮТЬ ГРАФІКИ

Художникові-ілюстратору доводиться відтворювати явища, події, образи як довікля, так і ті, яких він не бачив, а також — світу вигаданого, фантастичного. Успішне вирішення таких задач під силу фахівцеві, який досконало володіє творчою уявою, ху-

дожним баченням і майстерністю, розвинених внаслідок тривалої копіткої праці.

Процес творення нових образів безпосередньо пов'язаний з умінням комбінувати у творчій уяві розрізнені враження від дійсності, що виникли в процесі спостереження.

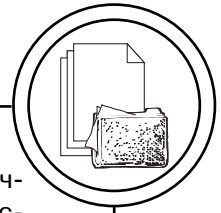
Безпосереднє рисування з реальної дійсності (з природи) розширює коло знань про будову предметного світу, навчає методам відтворення довкілля на площині засобами рисунка. Воно традиційно було і лишається головним методом навчання образотворчій грамоті. Але рисування за спостереженням (з пам'яті) та за уявою є також надзвичайно важливим, бо зміцнює зорову пам'ять і сприяє розвиткові творчої уяви, без чого неможливий процес творення нового у галузі мистецтва.

Основним об'єктом художнього дослідження і зображення в образотворчому мистецтві є людина. Художня освіта спрямована на вивчення всього, що, найсперше, пов'язано з цією темою.

Вітчизняна школа художньої освіти побудована на традиційних засадах реалістичного рисунка. Послідовне дотримання заповітів попередніх поколінь художників-реалістів дає міцний підмурівок для розвитку образотворчості різних стилів і напрямків, бо хто володіє високою культурою об'єктивного відтворення явищ дійсності в зображенні відчуває себе вільним у виборі творчого шляху серед розмаїття стильових прийомів і мистецьких напрямків. Через це вихованці української графічної мистецької школи успішно працюють у книговидавничій справі багатьох країн близького і далекого зарубіжжя, беруть активну участь у масштабних художніх проєктах і престижних виставках, а також перемагають в міжнародних конкурсах.

Основою всіх пластичних мистецтв є рисунок. Велике значення у навчальному процесі з рисунка мають тривалі академічні завдання. Вони дають можливість неспішного, вдумливого, поетапного вивчення законів будови природи та відтворення її образу на площині. Але не завжди відведені на натурне рисування години використовуються раціонально і ефективно з огляду на поставлені задачі. Нерідко рисують пасивно, поверхово змальовуючи вигляд об'єкту, що знаходиться прямо перед очима, без належного усвідомлення сутності навчального процесу, метою якого є не нарисувати даний об'єкт, а розуміти його. Марнується дорогоцінний час, який можна використати з більшим коефіцієнтом корисної дії. Монотонність навчального процесу з рисунка частково можна подолати урізноманітненням завдань. Трапляються і випадки відсутності природи та потреба її замінити. Тоді особливо доречно згадати про користь короточасних начерків і зарисовок, які ефективно сприяють виробленню усталеного механізму спостережливості явищ дійсності, гостроти сприйняття характеру природи, збагаченню творчого «багажу», шліфуванню майстерності.

Всі відомі нам художники минулого надавали великого значення рисунку як самостійному жанру графічного мистецтва, а також як основі будь-якого твору. Багато визначних майстрів мистецтва друкованої книги ХХ століття творили в начерковій манері, досягаючи лаконічними засобами рисунка пером висот художньої виразності.

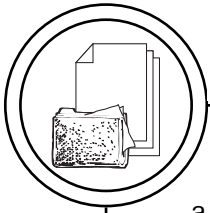

То ж слід активніше до робочих навчальних програм залучати завдання на рисування за спостереженням та за допомогою уявлення.

Корисно, коли завершальним етапом роботи над тривалим академічним рисунком буде ще один рисунок з цього ж об'єкту (натюрморт, портрет, постать), але зроблений через кілька днів після першого на базі того, що запам'яталося. А щоб зображувалась саме натура, а не автоматично повторювався попередній натурний рисунок, рекомендується змінити формат паперу і матеріали виконання. Бажано поміняти і трактування форми, спеціально акцентуючи на конструктивності побудови, чи виявленні світлотіні, або переведенні зображення в систему площинності, виконати лінійно, інше.

Більшість вершинних мистецьких творів, зокрема графічних, постали завдяки потужній творчій уяві авторів, опертій на розвинену зорову пам'ять. Зоровий ряд творів Гойї, Рембрандта, Дюрера, Дом'є, Доре, Мазереля, Матісса, Пікассо, Піранезі, Нарбута, Врубеля, Серова, Утамаро, Фаворського та багатьох інших майстрів графічного мистецтва промовисто підтверджують це. Звертаючись до вивчення багатой творчої та педагогічної спадщини видатних художників і педагогів минулого, важливо постійно аналізувати історію та практику минулих епох і сучасності, аби використовувати краще з досягнутого для подальшого розвою мистецтва.

Переважна кількість визначних творів образотворчого мистецтва від минувшини до сьогодення своєю виразністю завдячують силі творчої уяви авторів, які досконало володіли рисунком з пам'яті та за уявою. І немає значення, коли, де, з якою метою і в якому матеріалі було виготовлено наскальні рисунки первісного світу, єгипетські розписи і рельєфи, античну скульптуру, червоно-фігурну кераміку, середньовічні мозаїки та іконопис, рисунки, живопис і книжкові гравюри епохи відродження, малярство класицизму і тематичні картини XIX століття, розмаїття творів століття минулого — за всім стоїть дивовижна здатність творчої людини посвоєму відтворювати явища життя, що запали у свідомість, запам'яталися. Але непросто назвати сучасних художників, які із завидною легкістю Тинторетто, Веронезе, Тьєполо, Ель Греко, чи вже ближчого до нас Брюллова змогли б нарисувати групи поєднаних сюжетом постатей у неймовірних рухах і ракурсах; а вони, за словами Л. Пастернака, «цілі світи здимали на плафони з легкістю богів». Новий час диктує новий зміст, а відтак і нові принципи компонування, і нові рисункові ритми, але залишається незмінною потреба вправного володіння рисунком, зокрема — з пам'яті та за уявою. Вправність у рисуванні допомагає художникові досягти в роботі культури цільного бачення твору, оскільки він без боязні вносить у рисунок сміливі правки на будь-якому етапі роботи.

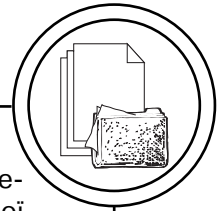

Уміння рисувати з натури, а особливо за уявою, потрібно кожній людині, незалежно від її спеціальності. Воно допомагає покращити зорову пам'ять, розвинути просторове, конструктивне мислення, збагатитися естетично. Підготовці кваліфікованих педагогів з образотворчості надається певної уваги у навчальних закладах педагогічного спрямування. В 1960-х роках у київському художньому інституті (тепер Академія) з метою підготовки викладачів з образотворчого мистецтва було відкрито педагогічний факультет. Та проіснував він не довго. Через мізерні учительські зарплати та традиційно прохолодне ставлення загальноосвітньої школи до уроків з малювання ідея підняття рівня художньої освіти серед населення, як це робилося тоді у Японії, у нас, як кажуть, не спрацювала. Дипломовані педагоги-художники не пішли до школи, а образотворчому мистецтву і до сьогодні навчають недовантажені зі своєї спеціалізації вчителі. Отже у нас, як і в більшості країн, мрія видатних мислителів і педагогів (Д. Дідро, І. Песталоцці, Я. Коменського, інших) — зробити заняття з малювання однією з основ загальної освіти ще дуже далека від втілення.

Кожна людина володіє даром спостереження і впізнавання. Своїх знайомих ми впізнаємо через роки зблизька і з відстані, в лице і зі спини. Але не всі навіть художники можуть виразно відтворити образ, збережений у коморі пам'яті — процес відтворення є набагато складніший від простого запам'ятовування.

І немає для опанування ним інших засобів, крім віддавна перевіреного: цілеспрямовано і наполегливо працювати над вдосконаленням механізму запам'ятовування-відтворення. Богиня пам'яті Мнемозіна залюбки допомагає тому, хто не лінується працювати над вдосконаленням власної зорової пам'яті. У ході розвитку цивілізації розроблено чимало методів і прийомів посилення зорової пам'яті та використання її в художній практиці.

У рисувальників-початківців зображення з пам'яті та уяви виходять здебільшого навіть виразніші, переконливіші від натурних. Але якщо методикою викладання дисципліни «рисунок» не передбачено розвитку здатності рисування з натури, з пам'яті та за уявою як рівнозначних складових реалістичного рисунка, то природні здібності учня можуть з часом притупитися, а то й атрофуватися. Навчений за односторонньою системою художник боїтиметься «ступити кроку без натури». Чи зможе він ефективно, успішно працювати в галузі книжкової, наприклад, ілюстрації? Навіть чистий натурний пейзажист не може обійтися без розвиненої пам'яті (це переконливо видно з творчості Левітана, у якого сучасники не могли відрізнити етюд написаний на натурі від виконаного у майстерні на основі попереднього спостереження чи за уявою). Накопичення зорових вражень, а також зарисовок (з натури, після спостереження, в процесі уявлення) стимулює творчу активність, сприяє виникненню оригінальних творчих ідей, на-

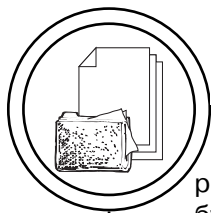

родженню цікавих задумів. З часом вироблені навички та досвід дозволяють втілювати творчий задум не тільки на рівні композиційного ескізу, а й оригінал композиції повністю «від себе», тобто без використання природи.

Володіння умінням «від себе», користуючись запасниками пам'яті та за уявою, зображувати розмаїті об'єкти предметного світу розширюють діапазон творчих можливостей індивідуума, дає йому впевненість у своїх виражальних можливостях. Прив'язаність лише до натурального рисування, навіть при досконалості ним володінні, суттєво обмежує автора у виборі тем, сюжетів і композиційних вирішень. Правда натурна і художня — різні. Натурне зображення перед тим, як стати частиною твору, має «профільтруватися» крізь внутрішній зір художника, щоб у контексті всіх елементів композиції сприйматися, згідно з образним задумом, як неподільна цілісність. Було б добре отримані внаслідок роботи над рисунком тривалістю в десятки годин знання і уміння закріпити, через кілька днів, відтворенням моделі уже з пам'яті. Подібна практика аудиторного рисування корисна для поглиблення і закріплення надовго в пам'яті отриманих від натурального рисування знань. На основі досвіду проведення уроків рисування з пам'яті у Київській рисувальній школі (1875–1901), що працювала під керівництвом досвідченого художника-педагога Миколи Мурашка, на кафедрі графіки Видавничо-поліграфічного інституту НТУУ «КПІ» вибірково відбуваються заняття

з рисування без природи. Їх метою є як удосконалення зорової пам'яті, так і контроль за рівнем засвоєння знань та набутих навичок, адже сказано — «ми рисуємо те, що знаємо». Рисують з пам'яті і майбутні абітурієнти на підготовчих курсах інституту. Практика доводить, що ефективним є рисування за попереднім п'яти–семихвилинним спостереженням за нерухомою природою, або такою, що перебуває у стані ритмічного руху. Робота над подібними завданнями захоплює, мобілізує зусилля, максимально концентрує увагу кожного, хто зосередився на виконанні поставленої задачі. Часу, відведеного викладачем на уважне аналітичне спостереження достатньо, аби забезпечити кожного запасом пам'яті на 15–20 хвилин активної роботи. Коли ресурси зорової й аналітичної пам'яті вичерпано — надається можливість додаткового дво–трихвилинного спостереження. Після додаткового спостереження (їх може бути кілька) надається час для виправлення помічених похибок, уточнення, деталізації та узагальнення. Після закінчення сеансу рисунки можна звірити з природою. Важливо, щоб безпосередньо з природи жодних коректив у рисунок не вносилося, а рисунки під час спостереження за природою були закриті.

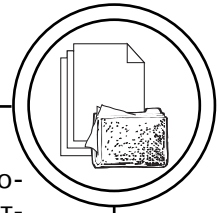
Для вдосконалення здатності запам'ятовувати, уявляти та для накопичення вражень і життєвих спостережень доцільно прожитий день підсумовувати зарисовками до альбому ситуацій і об'єктів, що протягом дня «впали в око». Це найкращий і найко-

рисніший щоденник для майбутнього художника. Інший альбом треба завжди мати з собою, заповнюючи впродовж дня його сторінки начерками з натури і пам'яті. З подібного типу альбомами ніколи не розлучалися видатні майстри живопису і графіки Ілля Рєпін, Валентин Серов. Зарисовувати потрібно не лише окремі об'єкти, а й комбінації груп людей, будинків, тварин, дерев, інше. «На вулицях завжди групування людей спостерігав, — признавався майстер багатолюдних історичних полотен Василь Суриков. — Прийду додому і відразу зарисую, як вони комбінуються в натурі. Адже цього ніколи не вигадеш. Випадковість привчився цінувати.». Спостережені «випадковості» згодом трансформуються у свідомості рисувальника в характерні закономірності, дають знання і професійні навички, стимулюють художника до творчих композиційних пошуків, сприяють розвитку неповторної мистецької індивідуальності. Крім відомих загалу робіт у творчій спадщині кожного значного художника є безліч майстерних зарисовок, начерків, варіантів композиційних прикидок, зроблених не для глядача, а як фіксація явищ, що в процесі швидкоплинних змін життя привернули його увагу. Життя людської спільноти, явища природи — багатогранні. Уміле спостереження, постійне нотування у вигляді рисунків різного характеру налаштовують художника на напружену творчу роботу. І там, де інші нічого цікавого не помічають, око художника можуть чекати справжні мистецькі відкрит-

тя. Чорна пляма ворони на снігу допомогла завжди настроєному на творчу хвилю Сурикову знайти ключ до побудови композиції знаменитої «Боярині Морозової». Але відкриття приходять лише до того, хто щоденно готує їх прихід, розвиваючи копіткою працею свою пам'ять, здатність уявляти, художнє бачення за допомогою спостережень та вправ.

Про неабияку роль розвинутої зорової пам'яті і багатства творчої уяви в українській графіці ХХ століття промовисто свідчать орнаментально-лінійні рисунки Георгія Нарбута, експресивні рисунки до «Кобзаря» Василя Седляра, одухотворена графіка Григорія Гавриленка, елегантні рисунки до поезій Андрія Чебикіна. Легкі, прозорі, не переобтяжені непотрібними деталями, позбавлені тону рисунки органічно входять в архітектоніку книжкового видання, надаючи книзі особливості ошатності і естетичної привабливості, урочистої чистоти. Особливо пасує стилістика лінійного рисунка до видань поетичного характеру, де читач настроюється на сприйняття змісту через асоціативне, метафоричне, філософське сприйняття. За легкістю подібних рисунків стоїть величезна копітка праця з вивчення законів композиції, роки студіювання природи та невтомна мистецька практика, здатність викликати з пам'яті яскраві зорові враження і за допомогою фантазії перевтілювати їх у магічну гармонію гри ліній і площин. Недарма фантазію, як унікальну дивовижну ознаку природи людини, називають чарівним птахом. Але він не лю-

бити відвідувати того, хто не працював над розвитком своїх природних здібностей.

Особливу цінність являє уміння зображувати натуру з пам'яті та за уявою для художника друкованої продукції. Специфікою роботи над замовленнями художнього оформлення та ілюстрування поліграфічних видань зумовлює необхідність уміти за короткий термін створити образи у виданнях, пов'язаних з непередбачуваною матеріальною культурою, стилістикою, характерами героїв.

Особливо благодатною порою для спостережень за життям природи, зарисовування життєвих ситуацій, краєвидів є літня — час канікул. Рисування натурне і за враженнями від побаченого у папках, альбомах і альбомчиках (олівцями, тушшю пензликом і пером, пастеллю, сангіною, вугіллям, сухим і мокрим соусом, аквареллю) має для майбутнього художника друкованої продукції стати системою. Це запорука успіхів у навчанні і подальшій професійній творчій роботі.

Ю. В. Пшеничний, Заслужений художник України, ст. викладач кафедри графіки, ВПІ НТУУ «КПІ»